

מצוות תלמוד תורה

מטרת המקורות – לפתוח פתח לדין על משמעותה של מצוות תלמוד תורה.

- באופן חריג במקצת נפתח, שלא עפ"י הסדר הכרונולוגי, בדבריו של הרמב"ם בעניין (מקורות 1-2). שימו לב לשתי נקודות משמעותיות בדבריו: ראשית, לניסוחים השונים של החיוב והגדרת המצווה. שנית, למקורות בתורה עליהם מצביע הרמב"ם:

1. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א

הלכה א

נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס, ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד.

הלכה ח

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

2. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה יא

והמצווה הי"א היא שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה וזה הוא שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו (שם) ושננתם לבניך. ולשון ספרי לבניך אלו תלמידיך וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. ושם נאמר ושננתם שיהו מחודדין בתוך פיה כשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם לו אלא אמור לו מיד. וכבר נכפל הצווי הזה פעמים רבות, ולמדתם ועשיתם, למען ילמדון (פי' וילך). וכבר התפזר הזרוז על מצוה זו ולשקוד בה תמיד במקומות הרבה מן התלמוד.

- הרמב"ם מביא בדבריו פסוקים שונים, עיינו בהקשרים המלאים של הפס', ונסו לחשוב האם יש ביניהם הבדלים משמעותיים:

4. דברים פרק יא

(יח) ושמנתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם:

(יט) ולמדתם אתם את בניכם לדבר בס בשבתך בביתך ובקתך בדרכך ובשכנך ובקומך:

(כ) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

(כא) למען יראו ימיכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ: ס

5. יהושע פרק א

(ז) רק חזק ויאמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צונו משה עבדי אל תסור ממנו זמן ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך:

(ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפידך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:

6. דברים פרק ו

- (ז) וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַיְתְּכֶם וּדְבַרְתֶּם בְּסִבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלִכְתְּכֶם בְּדַרְכְּכֶם וּבְשֹׁכְכֶם וּבְקוֹמְכֶם :
- (ח) וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ :
- (ט) וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְכֶם וּבְשַׁעְרֵיכֶם : ס

לאחר שראינו את המקורות הבסיסיים, במקרא וברמב"ם, ננסה לחשוב:

- מהו באמת מקור החיוב על מצוות תלמוד תורה?
- האם התורה יכולה לצוות על לימוד עצמה?
- מדוע לימוד כזה הוא בעל משמעות?
- למי חשוב לימוד כזה?

המקורות הבאים עוסקים במצוות הקהל. מיש שסיים את ההכנה במקורות 1-5, יכול להמשיך ולעיי' במקורות הבאים, שבהם נעסוק בעיקר בשיעור עצמו.

7. דברים פרק לא

- (א) וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל :
- (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם לֹא אוֹכַל עוֹד לְצַאת וּלְבוֹא נְהִי אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה :
- (ג) הִ' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתֶם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הִ' :
- (ד) וְעַשֶׂה הִ' לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג מְלֹכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם :
- (ה) וַיִּתְּנֶם הִ' לְפָנֶיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתְכֶם :
- (ו) חִזְקוּ וְאַמְצוּ אֵל תִּירָאוּ וְאַל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִ' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ : פ
- (ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וְאַמְץ כִּי אַתָּה תְּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע הִ' לְאַבְרָם לְתַת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחִילָנָה אוֹתָם :
- (ח) נְהִי הוּא הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת :
- (ט) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָה אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנִּשְׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית הִ' וְאֶל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל :
- (י) וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֶּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שָׁנָה הַשְּׂמֵטָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת :
- (יא) בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי הִ' אֱלֹהֵיכֶם בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֹגֵד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם :
- (יב) הִקְהַל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיִּרְאוּ אֶת הִ' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת :
- (יג) וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאֶה אֶת הִ' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ :

8. משנה מסכת סוטה פרק ז

[נ] פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון [אחרון] של חג בשמיני[ת] במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה, שנאמר (דברים ל"א) מקץ שבע שנים במועד וגו'.

9. רמב"ם הלכות חגיגה פרק ג

הלכה א

מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת, שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסכות בבוא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו'...

הלכה ו

וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל.

10. דברים פרק ט

(י) וַיִּתֵּן ה' אֱלֹהֵי אֶת שְׁנֵי לוחֹת הָאֲבָנִים פְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלִיָּהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקֶּהֶל.

- שני הקטעים הבאים (מקורות 11-12), נצרכים להבנת דברי ה"משך חכמה" (מקור 13)

11. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב

בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. ...
תניא, רבי יוסי אומר: **ראוי היה עזרא** שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה.

12. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד ב

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.

אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה! מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא;

28 אפריל 2008

נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות; אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלת, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה...

[רש"י]

אשתקד - שנה שעברה.

בראש השנה - במסכת ראש השנה (דף כ"ה א), שאמר לו: גוזר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך.

בבכורות - במסכת בכורות (דף לו א').

במעשה דרבי צדוק - בבכורות הוא, רבי צדוק הוה ליה בוכרא, ואמר ליה רבן גמליאל לרבי יהושע: עמוד על רגליך כו' כי הכא.

תא ונעבריה - בואו ונעביר אותו מן הנשיאות.

בעל מעשה הוא - והוה ליה לרבן גמליאל צערא טפי.

לית ליה זכות אבות - ודילמא עניש ליה רבן גמליאל.]

אותו היום (שהוכרז ראבי"ע כנשיא) סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין **תוכו כברו** - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי.

13. משך חכמה על התורה (ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק), תחילת פרשת וילך

ויתנה לכהנים בני לוי. בירושלמי פרק א' דיבמות: "ראה את ר' אלעזר בן עזריה וקרא עליו נער הייתי וכו', מכיר אני שהוא דור עשירי לעזרא, ועיניו דמיין לדידיה (ועיניו דומות לשלו). העניין, כי מצאנו בעזרא ששינה הכתב, והוא כי באמת יאות לפי משפטי התורה אשר התורה תהא מסורה ביד הכהנים הלויים והזקנים, אשר יש בהם כל מכמני השלמות והפרושים היושבים בירושלים, וכל מי שנדבו לבו להתקרב אל התורה יבוא לירושלים, כמו שמצאנו בר' אליעזר בן הורקנוס. והיו הישיבות הגדולות אשר נקבצו כל הראוי בהם לפי חכמת בינתם, וכן מצאנו בספרי על קרא דלמען תלמד ליראה את ה'.

ומפני זה היה התורה כתובה בכתב עברי למען לא ילמד מי שאינו ראוי, ויהיה כזורק אבן למרקוליס, ולא ירהב הנער בזקן לאמר גם אנכי הרואה ויודע סתרי החכמה כמון.

אמנם עזרא ראה בזמנו לפי פיזור ישראל בעמים והשכח מאיתם עיקרי התורה ונסתם החזון ובטלו הרואים באספקלריא המאירה, יותר נאות לכתבה בלשון מובן לכל הרוצה לדעת, וחכמות בחוץ תרונה. ומוטב להגיע אל המטרה הנאותה להרחיב הדעת בארץ (כאשר באמת נתפשטה עד מאד התורה בזמן בית שני, כידוע) ולסבול ההיזק המגיע, אשר כבר הגיע מזה בבית שני כידוע, מתלמידים שלא שמשו כל צרכן, וזה פשט ברוח הקדש רוח א-לקי אשר הופיע עליו ממרום, והפליגו חז"ל זה עד כי אמרו ראוי היה עזרא להינתן תורה על ידו כמו ע"י משה...

וכן מצאנו עניין כזה לר' אלעזר בן עזריה, שרבן גמליאל הנשיא היה בדעתו לסתום כל דבר המקובל לבלי לפרש טעמו, כאשר מצאנו לו בכמה מקומות "מקובל אני מאבותי", וכן שלא לקבל רק הנאות להגיע אל מטרת השלמות ולמעט התלמידים, וכל מי שאין תוכו כברו אל יכנס.

לא כן ראבי"ע, מצאנו לו שמיד שישב בנשיאות אמר "כל הרוצה לכנוס - יבוא ויכנוס", ואיתווספו מאה ספסלי בבי מדרשא, וכן בכל מקום תמצא שמפרש טעם כל דבר.